

Art. nr. 2, 1998 Blaker og Sørums historielag

Karen Dorthea Sørensdatter og Lars Paulsen Bingens aner og etterkommere

Med tillatelse av forfatteren vil vi i dette og senere numre av Artikler fra Blaker og Sørums Historielag bringe resultatene av Kari Torp Manengens slektshistoriske arbeid, opprinnelig trykket for distribusjon til slekten i 1978.

Kari Torp Manengen forteller at hennes interesse for slektsforskning ble vakt det året hun avsluttet ungdomsskolen, i 1968. Da fikk hun av sin morfars kusine, byråsjef Aagot Sunde, overlatt noen opplysninger hun hadde samlet om slekten. Disse notatene ble det arbeidet med i ledige stunder i mange år inntil hun i 1977 avsluttet sin lærerutdanning.

Høsten 1977 sendte Kari Torp Manengen ut et brev til alle oldebarna til Lars Paulsen og Karen Dorthea Sørensdatter Bingen hvor hun bad om nærmere opplysninger om deres etterslekt. Og hun mottok svar fra alle sammen. Den eneste vanskeligheten hun møtte, gjaldt den grenen av slekten som hadde utvandret til USA.

Sitt utgangspunkt tok hun i tippoldeforeldrene, Lars Paulsen Bingen, født på Fossum nordre i Blaker og hans hustru Karen Dorthea Sørensdatter, født på Mork østre i Blaker. De giftet seg i Blaker kirke 14. juli 1842. Sammen fikk de åtte barn. De eldste er født på Mork østre, de yngste på gården Fossum søndre, som de hadde kjøpt av Lars' bror Anders Paulsen Fossum. I 1864 kjøpte familien gården Øst-Bingen i Sørums, som deres etterkommere fortsatt driver.

Har du kommentarer, så skriv oss og/eller Kari Torp Manengen, Einervn. 7, 2336 Øyer.

Gårdshistorie for Øst-Bingen

Historien om Øst-Bingen, om gårdens eierforhold og utvikling, er nøye knyttet til Bingen lense. Så denne historien blir en historie om Bingen lense også.

Bingen-gårdene ligger på nordsiden av Glomma, rett overfor Sørumsand. Jordsmonnet består her dels av leire og leirmold, dels av sand. Det opprinnelige navn på disse gårdene var Rjodokli eller Rjóðčkull, og historien om Rjodokli går temmelig sikkert tilbake til eldre jernalder.

Rjodokil eller Rjóðčkull var et meget vanskelig navn, og de gårdene som hadde dette navnet fikk navnet Bingen omkring 1350. Bingen-navnet har antagelig nær tilknytning til lensa. I følge Ivar Aasen betyr ordet Bing et avdelt rom. En mann som het Fritznar mente Bingen kunne være betegnelse for en lokalitet av særlig beskaffenhet, "måskje en bukt av en elv".

Bingen lenser fram til 1811

Fløtning har foregått på Glomma fra lenge før 1300. Et sted måtte tømmeret stoppes og samles, og det ble umiddelbart under Bingsfossen. Her er det fra fløtningens begynnelse anbragt et stengsel for tømmeret, slik at en kunne hindre det fra å spre seg over Øyeren. Lensa som fast innretning skriver seg fra et tidspunkt som ligger minst likeså langt tilbake.

I det 14. og 15. århundre tiltok fløtningen noe, men lenseanlegget var fremdeles en enkel innretning. Omkring 1500 ble det fart i sakene p.g.a. oppgangen i sagbruksdriften., og Bingen lense ble et anlegg av større omfang.

Hvem som eide lenseanleggene i de første århundrene er vanskelig å si. Det var antagelig de som eide tømmeret, de som fløtte. Kanskje disse sikret seg grunnen der lensa lå, og det vil da si at det ble grunneierne som eide lensa.

Antagelig ble lensa formet som et fast anlegg av Haftor Jonsson eller av hans svigerfar Kong Haakon V Magnusson selv. Haftor Jonsson tilhørte den store og mektige Sudrheimsætta., en av Norges merkeligste og mest fremtredende ætter i

middelalderen. Den hadde sitt ættesete på Sudrheim gård i det gamle Skaun (dvs. Sørums gård i Sørums, beliggende ved Sørums kirke). Haftor Jonsson døde i 1319.

I et dokument fra 1648 er Bingen lense nevnt. Etter dette dokumentet synes lensa å ha tilhørt Bingen (Vest-Bingen). I 1668 tilhørte Bingen lense Povel og Ole Torstenssønner og deres bror Olufs enke. De var brødre av Colbjørn Torstensen, prest i Sørums. Fru Christine Toller ble i 1684 eier av lensa og en rekke jordeiendommer som hørte til, mellom dem var Øst-Bingen.

I 1690 gikk eiendommene og lensa over til fru Tollers svigersønn Caspar Herman Hausmann. I 1742 overtok Hausmanns døtre Karen de Cicignon og Helene Margrethe Storm lensa med tilliggende rettigheter. Allerede i 1744 dør fru de Cicignon, og hennes sønn Ulrich Friedrich overtar sin mors halvdel. Ved fru Storms død går hennes halvdel over til sønnen C.H. Storm, som siden kjøper ut sin fetter. Paul Hasleff kjøpte i 1771 lensa med jordegods av C.H. Storm. Det jordegods det her siktes til bestod av gårdene Vest-Bingen, Sennerud, Vestby, Øst-Bingen, ½ av Sørums samt Hofsrudplassene, og dessuten ¼ i Rømulensa.

I 1781 dør Hasleff og hans svigersønn Morten Wærn tar over. Morten Wærn dør i 1805 og Hasleffs datter solgte eiendommene til justisråd Niels Nilsen.

I 1778 hadde imidlertid Hasleff skjenket et legat til Opprettelse av et oppfostringshus i Kristiania. Legatet var på 10.000 riksdaler i form av 4% rentebærende panteheftelser på alle de eiendommene givener hadde i Sørums - deriblant også Bingen lense. Denne heftelsen hvilte på disse eiendommene helt til 1917. Da ble heftelsene avlest etter at innbetaling hadde funnet sted. Heftelsen på Øst-Bingen ble avlest i 1919, etter at Emma Lovise Bingen hadde betalt.

Det Ankerske Fideikommis og Christiania Tømmerdirektion

I 1811 solgte Niels Nilsen lensene sammen med en del av de tilliggende jordeiendommer til Det Ankerske Fideikommis. Vest-Bingen fulgte ikke med i denne handelen. Det Ankerske Fideikommis var datidens største trelasthandler i Kristiania, og Bernt Anker hadde i årene 1804-1806 selv sittet som medlem av Christiania Tømmerdirektion.

Det Ankerske Fideikommis røk over ende, og i 1825 kjøpte så Christiania Tømmerdirektion lenseeiendommene på auksjon. Det som gikk inn i handelen var:

- Bingen Storlense
- Vestby lense
- Lystad lense
- Sprænglensene
- Gaarden Sennerud
- “ Vestby
- “ Hofsrud
- “ Lystad
- “ Øst-Bingen
- Plassen Solberg med skog under gården Sørums.

Jordeiendommene ble etter hvert solgt.

Eierne av Bingen lense hadde i gamle dager en lensefoged som i allefall for en tid bodde på Øst-Bingen. I 1811 fikk lensebestyreren bopel på Øst-Bingen, hvor også lensekontoret var. Dette forholdet varte til ca. 1850. I 1860 ble jernbanebrua over Glomma i Fetsund bygd, og Tømmerdirektionen ble tvunget til å henlegge all sortering og viderebehandling av tømmeret til strøket nedenfor brua. Brua kunne nemlig ikke passeres av tømmerflaker eller bommer. Lensekomplekset i Sørums gikk da over til å bli attholdslenser.

Gjennom alle disse årene lensene har bestått, har de satt sitt preg på forholdene i den delen av Sørums som ligger nærmest Glomma. Ved den gamle Bingen lense grodde det fram en rekke plasser, noen av dem var husmannsplasser under Øst-Bingen, bl.a. Saksegaard og Haugen. Disse plassene er i dag borte. Beboerne på plassene og brukerne av de gårdene lenseeierne eide, hadde festesedler der det var inntatt forskjellige

bestemmelser om plikt til arbeid ved lensene når dette var nødvendig.

Lars Paulsen Legvold og Øst-Bingen

I 1864 kjøpte Lars Paulsen Legvold Øst-Bingen av Christiania Tømmerdirektion. Han hadde i 1860 solgt gården Fossum søndre i Blaker og kjøpt gården Skea og gårdparten Lilleskea i Sørum. Denne eiendommen ble kalt Legvold til daglig.

I kjøpekontrakten mellom Lars Paulsen Legvold og Christiania Tømmerdirektion ble det stilt visse betingelser: "Over den Eiendommen tilhørende Strand langs Glommen forbeholdes Lastehandlerne fremdeles fri og uhindret Disposisjon til Lændseanlæg og hvilket som helst i Forbindelse med Tømmerets Flødning staaende arbeide, ligesom der av Kjøberens ikke maa ved Bingsfossen opføres noget Brug eller Andet, der kan hindre Tømmerets Fremflødning i Elven."

Kjøpekontrakten ble skrevet 29.03.1864, skjøtet først i 1875. Til Øst-Bingen hørte plassene Saksegaard, Haugen, Stua, Dalen, Enga, Bråten og Fossen, og fossen Bingsfossen. Lars Paulsen Bingen, som han kalte seg etter 1864, solgte ganske tidlig unna plassene Saksegaard og Fossen. Det skjedde allerede i 1864. Men skjøtet mellom selgeren og kjøperne, Kristian Olsen og Magnus Mathiesen, ble først skrevet i 1874.

I 1879 solgte Magnus Mathiesen plassene Fossen og Saxegaard til Petter Larsen Bingen, eldste sønn til Lars Paulsen Bingen. Petter Bingsens etterkommere er fortsatt eiere av dette bruket i dag.

Bingsfossen ble solgt i 1888 til brukseier A.O. Haneborg. I følge skjøtet, som ble tinglyst 18. april 1900, fikk eieren av Øst-Bingen rett til å ta sten, grus og oppskyllet ved, samt å ha kjørevei langs stranda. Det ble også gitt adgang til fiske.

Et helt samfunn på Øst-Bingen

Folketellingene fra 1865 og 1875 gir mange interessante opplysninger om de

menneskene som bodde på Øst-Bingen. den gang. På selve gården bodde i 1865 Lars Paulsen Bingen, husfar, gårdbruker og selveier, hans hustru og deres åtte barn. Eldste sønnen Petter hjalp faren med gårdsarbeidet.

På plassene Haugen, Bråten, Enga og Stua bodde tilsammen 18 personer.

Husfar, husmand med jord og tømmerfløter er titlene til Christian Jacobsen, som holdt til på plassen Dalen. Der bodde han sammen med sin hustru, Karen Gundersdatter 42 år, deres sønn, Johan tre år, sin mor, Bolette Olsdatter 50 år og sine brødre Fredrik og Hagbarth, henholdsvis tretten og elleve år. Hans mor betegnes som fattiglem. Christian Jacobsen, som den gang var 24 år, ble senere gift med Berte Kjestine Larsdatter Bingen.

På plassen Fossen, som var solgt unna gården, bodde gårdbruker, selveier og husfar Magnus Mathiesen 38 år, hans kone, Anne Kjestine Olsdatter 46 år, deres datter, Marte Marie Magnusdatter, fire år, hans kones sønn Ole Hansen, 14 år, gårdbruker og selveier Christian Olsen 38 år og sistnevntes mor, enke Marte Christensdatter, 80 år. Alt i alt bodde det på Øst-Bingen med Fossen 40 personer i 1865.

I 1875 hadde situasjonen forandret seg noe. Da bodde det ingen på plassene Stua, Enga og Bråten. Lars Paulsen og Karen Dorthea Sørensdatter Bingen hadde bare fire av barna hjemme. Berte Kjestine, den eldste, hadde giftet seg, og Syver og Casper bodde på den tiden i Kristiania. Syver var børsemaker og Casper gullsmedsvend. Anton var allerede død. Men de hadde fått en tjenestepike som het Håkene (?) Johannesdatter. Kreaturholdet på Øst-Bingen i 1875 var slik: 2 hester, 13 kyr, 1 kalv, 6 får og lam, 1 gris. Utsæd i 1875: hvete (1/2 tønne), rug (1 tønne), bygg (2 tønner), havre (10 tønner), erter (1/2 tønne), vikker (1/4 tønne), grasfrø (80 skålpund) og poteter (6 tønner).

På plassen Dalen var i 1875 Christian Jacobsen fortsatt husmann.

Foruten å være tømmerfløter, var han nå også begynt som urmaker. Hans første kone var død, og Berte Kjerstine Larsdatter Bingen hadde blitt hans nye hustru. Deres to barn, Betzy og Ludvig, var allerede født. Moren til Christian Jacobsen levde fremdeles, og hans brødre var nå blitt så gamle at de selv tjente til livets opphold. Den eldste, Fredrik, som tømmerfløter og skomaker, den yngste av dem, Hagbarth, som gardist i Stockholm.

På plassen Dalen, som også ble kalt "Østbings-eiet", hadde de 1 hest, 1 sau og 1 gris. Utsæd i 1875: bygg (1/2 tønne), havre (1 tønne), erter (1/8 tønne), grasfrø (5 skålpund) og poteter (2 tønner).

På Haugen bodde husmannen Ole Olsen og hans hustru Mari og deres sønn Hans. De kom opprinnelig fra Vinger i Hedmark.

Den frasolgte plassen Fossen ble i 1875 fortsatt drevet av Magnus Mathiesen, som kom fra "Wermeland, Sverige". Hans medeier Christian Olsen var død. Han må også ha vært Magnus Mathiesens svoger, for Marthe Kristensdatter står i 1875 oppført som Magnus Mathiesens svigermor. Ole Hansen var i 1875 tilreisende (da tellingen pågikk). Til daglig oppholdt han seg i Kristiania som korporal ved Jeger-korpset. Men Fossen hadde fått en ny beboer etter Ole Hansen, nemlig Halvor Olsen, tømmerfløter. Han var også svoger av Magnus Mathiesen.

Kreaturholdet i Fossen i 1875 var: 1 hest, 3 kyr, 1 kalv og 2 får. Utsæd: hvete (1/2 tønne), bygg (1 tønne), havre (3 tønner), erter (1/8 tønne), grasfrø (30 skålpund) og poteter (2 tønner).

Takstforretningen i 1898

I 1898 ble det holdt takstforretning over Bingen i anledning av lån i hypotekbanken. Den gir oss noen opplysninger om gården:

"Gården ligger 3 kilometer fra Blaker jernbanestasjon og ca. 1 kilometer fra Sørumsands jernbanestoppested. Ca. 1/2 kilometer fra rodelagt bygdevei og ca. 1 1/2 kilometer fra den Fredrikshaldske hovedvei. Adkomsten er lett. Gården ligger ca.

40 kilometer fra Kristiania og veien er lett.

Etter fremlagt kart utgjør den samlede innmark nær 1.790 ar. Ingen naturlig eng. Ca. 1.000 ar av havnegangen kan med letthet oppdyrkes. Jordsmonnet er leirmold, litt sandmold og litt mjælemold og underlaget består av leire. Gården er lett å drive, den er velbrukt, og den er årviss.

År om annet kan gården gjennomsnittlig fø: 3 hester, 16 storfe, 3 à 4 ungfø, 6 à 7 får og 3 à 4 griser. Den har en særskilt inngjerdet havnegang, ca. 1.500 ar. I forbindelse med skogen eller utmarkene er det tilstrekkelig med beite til gårdens besetning. Den er bekvemt beliggende like ved siden av innmarkene.

Det ligger ingen seter til gården, og den ligger ikke for noen del i fellesskap med andre eiendommer. Skogstrekningen antas å inneholde ca. 2.000 ar. Ingen del av vann, myr, fjell eller skogbare strekninger. Skogen er meget veksterlig og forsynt med veksterlig underskog. Driften er lett. Den er beliggende ved siden av innmarken og grenser til Glomma vassdrag. Tresorter i skogen er gran og furu. Skogen er tilstrekkelig til gårdens fornødenheter. Det kan dessuten avvirkes tilsalg for ca. 60 kr. årlig.

I 1898 er det en husmannsplass, hvorav svares en avgift av 32 kroner årlig. På gården finnes hovedbygning, stolpebad, fe-, får- og svinehus, ladebygning, treskemaskinhus, lade- og staldbygning og smie. De er i god stand og assurert.

Den samlede eiendom verdsettes til 27.500 kr. Eieren kjøpte gården i året 1864 for en kjøpesum av 5.000 Spd = kr. 20.000, men han har senere frasolgt plassene Saxegaard og Fossen, samt et fossefall - Bingsfossen kallet."

Videre gårdsoverdagelser innen familien

Den 14. juni 1899 ble det skrevet kjøpekontrakt mellom Lars Paulsen Bingen og Emma Lovise Larsdatter Olstad. Lars Paulsen Bingen solgte altså gården til sin yngste datter, mens den eldste sønnen Petter ikke fikk overta gården, uvisst av

hvilken grunn. Men Petter Larsen Bingen hadde jo allerede i 1879 kjøpt den gården som i dag kalles Bingen søndre, og mye tyder på at han ikke var interessert i å overta farsgården. Han var mer interessert i teknikk enn jordbruk.

I kjøpekontrakten står det: "I Tilfelde Odelspåtale indestaar og indgaar jeg (L.P.B.) herved paa i alle Henseender at erstatte Kjøbersken det Tab som hun derved kunde lide." Skjøte ble skrevet 30. august 1901.

Året etter, 31. mai 1902, inngikk Emma Lovise Olstad en overenskomst med sin brorsønn, Harald Pettersen Bingen. Denne gikk ut på følgende:

1) Harald Pettersen Bingen fraskrev seg odelsretten til Øst-Bingen og ville frafalle den gjorde utsigelse (se kjøpekontrakten ovenfor).

2. Hvis hans far, gårdbruker Petter Larsen Bingen, innen den 15. september ønsket å kjøpe gården, skulle hun også la en del løsøre gå med i salget. Hvis Petter Bingen bestemte seg til ikke å kjøpe gården, skulle han ha tilskjøtet et jordstykke med påstående skog i den østre enden av havnehagen, som Petter Bingen og Emma Lovise Olstad hadde oppgått. Dette jordstykket skulle han få uten vederlag.

Dette endte med at Petter Bingen overtok *det* bestemte jordstykket. Skylddeling ble foretatt i 1904. Skjøte på jordstykket ble skrevet i 1908. Gården til Petter Bingen har siden hett Bingen søndre. Emma Lovise Olstad drev Øst-Bingen alene med hjelp av sine barn og arbeidsfolk fram til 1921. Da overtok hennes sønn, Jacob Olstad, gården. Skjøte ble skrevet 10. november 1921. Han bygde nye driftsbygninger på gården, men lot hovedbygningen fra omkring 1808 stå. Jacob Olstad fikk Ny Jord's diplom for arbeid som var nedlagt i nydyrking og grøfting på gården.

I 1947 overtok Jacob Olstads datter og svigersønn, Astrid og Knut Jødahl, gården, og i 1979 overtok deres sønn Ole Jacob Jødahl Øst-Bingen.

Den siste husmannsplassen

Haugen var husmannsplass under Øst-Bingen til ca. 1905. Den siste husmannen var Ole Olsen Bingshaugen, og hans hustru Mari. Husmannskontrakt ble skrevet mellom husbonden Lars Paulsen Bingen og Ole Olsen 30. januar 1897, (avlest og utslettet - 18. september 1907). Ole Olsen Bingshaugen døde like etterpå, for i desember 1898 ble årsavgiften betalt av husmannsenken Mari Haugen. Hun betalte avgift hver julekveld til og med 1902. Avgiften var på 50 øre.

I husmannskontrakten står det blant annet: "Dans, Kortspil eller anden Lystighet maa ikke finde Sted paa Pladsen uden Husbondens Tilladelse."

Slekten på Øst-Bingen

I Lars Paulsen Fossum, f. 02.11.1823 - 02.03.1904. G. 14.07.1842 m. Karen Dorthea Sørensdatter Mork, f. 12.01.1815 - 22.02.1903. De bodde først på Mork østre hos Karen Dortheas foreldre. Kjøpte Fossum søndre av Lars' bror Anders Paulsen Fossum. I 1860 solgte de gården i Blaker og kjøpte Skea og Lilleskea (Legvold) i Sørums. I 1864 kjøpte de Øst-Bingen av Christiania Tømmerdirektion.

1. Berte Kjestine Larsdatter, 22.09.1842 - 1920. G. 30.12.1868 m. enkemann og jeger Christian Jacobsen, 10.06.1842 - 1920.
2. Petter Larsen, 28.04.1844 - 24.11.1924. G. 02.05.1879 m. Inger Dorthea Hansdatter Mellom-Bingen 10.04.1857 - 13.06.1926. Kjøpte plassene Fossen og Saksegaard i 1879. Gården kalles i dag Bingen søndre.
3. Syver Larsen, 05.05.1846 - 06.02.1902. Utdannet som børsemaker i Kristiania. G. 20.04.1880 m. Karoline Hansdatter Mellom-Bingen, f. 1860. De ble senere separert. Hun reiste til USA med datteren. Han ble boende i Øst-Bingen til sin død.
4. Maren Sofie Larsdatter, 16.03.1848 - 02.10.1924. G.1.g.

1878 m. Anders Gulbrandsen Foss, f. 17.09.1854. De utvandret til USA. G.2.g. 1888 m. snekkermester Arne Vick, d. 1901/02.

5. Casper Larsen, 27.08.1851 - 14.09.1930. G. m. Amalie Westerbom, 27.10.1851 - 16.09.1914. De var begge gullsmeder, og startet sin egen forretning i Oslo.

6. Anton Larsen, 19.03.1854 - 29.05.1873. Han døde av feber.

7. Karen Bolette Larsdatter, 15.04.1856 - 29.01.1942. G. m. sin fetter Bernt Johan Andreassen Sunde, 13.06.1852 - 10.12.1942.

8. Emma Lovise Larsdatter.

II Emma Lovise Larsdatter, 27.03.1859 - 23.03.1923. G. 1884 m. August Jacobsen Olstad 10.04.1850 - 27.03.1897. Overtok farsgården Olstad i Ullensaker. Emma Lovise Larsdatter solgte denne i 1899 til Ole Aven, samtidig med at hun overtok Øst-Bingen fra sin far.

1. Alise Olstad, 1886 - 25.04.1904.

2. Ragnhild Lovise Olstad, 21.03.1888 - 27.04.1975. G1.g. 1914 m. gårdbruker Engebret Halvorsen Jødahl, Blaker, 08.06.1887 - 23.04.1917. G.2.g. m. Aksel Hovind, Sørums, 07.03.1888 - 25.08.1950.

3. Johanne Augusta Olstad, 13.09.1890 - 02.05.1965. G. 07.06.1919 m. Ole Kristen Lauritzen Berg, 24.09.1890 - 28.07.1959.

4. Jacob Olstad

III Jacob Olstad, 04.12.1891 - 08.04.1949. G. m. Anna Marie Berg, 04.07.1899 - 22.02.1950. Tok over Øst-Bingen etter sin mor i 1921.

1. Astrid Johanne Olstad
2. Lovise Margrethe Olstad, f. 30.05.1923. G. 08.09.1945 m. agronom Hans Ole Torp, f. 28.09.1920 i Østre Aker. De forpaktet Sørums prestegård til

1954, da de tok over gården Imshaug i Sørums etter hans far. Imshaug ble solgt i 1968.

IV Astrid Johanne Olstad, f. 22.11.1921. G. 12.04.1947 m. Knut Sigfred Jødahl, Blaker, 22.05.1917 - 16.02.84. De tok over Øst-Bingen i 1947.

1. Ole Jacob Jødahl.

2. Kjell Arvid Jødahl, f.13.04.1950. G. 27.03.1971 m. Bjørg Nilsen, Jømna, f. 07.07.1952.

V Ole Jacob Jødahl, f. 16.05.1948. G. m. Torunn Fyen, Sørumsand, f. 21.10.1946. De tok over Øst-Bingen i 1979.

1. Ann Kristin Jødahl, f. 18.06.1968. G.m. Leif Erik Jakobsen, Kløfta, f. 11.11.1967. Barn: Rune Andre f. 12.09.1993 og Tommy, f. 30.04.1996.

2. Janne Helen Jødahl, f. 05.06.1969. G.m. Roy Bang, Aurskog, f. 30.09.1965. Barn: Joakim, f. 10.09.1990, Heidi, f. 08.10.1991 og Camilla, f. 17.11.1995.

3. Vidar Jacob Jødahl, f. 20.11.1971.

4. Tor Inge Jødahl, f. 24.06.1982.

Kari Torp Manengen

I senere numre vil vi se nærmere på Karen Dorthea Sørensdatter og Lars Paulsen Bingsens aner; henholdsvis fra Mork østre, Fossum nordre og gardshistorien for Berg.

Dominerte et aristokrati bygd på slavedrift Romerike ?

Dagfinn Skre heter mannen som 6. og 7. juni 1997 forsvarte sin doktorgradsavhandling med tittelen "Herredømmet. Bosetning og besittelse på Romerike 200 - 1350 e.Kr.". Vi refererer fra universitetets presseresymé:

Denne avhandlingen bidrar til å revurdere synet på det norske samfunnet i jernalder og vikingtid. Samfunnet bestod ikke av likestilte og frie bønder som eide

hver sin gård, men var behersket av et aristokrati som hadde krig og hærferd som sin kjæreste virksomhet. Krigerferder til fremmede trakter er ikke noe som startet med vikingetiden. Helt fra starten av vår tidsregning finnes i Danmark og Syd-Sverige spor etter store hærstyrker fra nord som har kommet på herjing.

På den hjemlige arena baserte aristokratiet sitt herredømme på kontroll over jord og mennesker. Jorden ble drevet av slaver og andre undergitte. Fram mot vikingetiden ble mange gårder dyrket opp ved at slaver fikk sin frihet mot at de dyrket opp en gård i sin herres utmark, og betalte leie til ham. Slik skaffet herren seg tilhengere, som var viktige både på tinget og i kamp. Denne styrte nydyrkingen er en vesentlig del av bakgrunnen for middelalderens leilendingsvesen.

Aristokratiet hadde også herredømme over det religiøse livet, særlig fra 500-tallet av. De hevdet at de stammet fra gudene, og samfunnets velferd var derfor i deres hender. Denne rollen beholdt de ved kristningen. Kongens venner i aristokratiet tok imot prestene, ga dem underhold og arbeidsmuligheter, og bygde etterhvert kirker. Først omkring 1200 hadde kirken etablert seg som en samfunnsmakt uavhengig av aristokratiet, som på den samme tid ble et tjenestearistokrati for kongen. Mens tiden fram til middelalderen var den store perioden for det norske aristokratiet, trådte det fram til høymiddelalderen gradvis mer i bakgrunnen til fordel for de to nye samfunnsmaktene, konge og kirke.

Resultatene har framkommet gjennom omfattende undersøkelser av skriftlige og arkeologiske kilder fra Romerike. Skre har blant annet registrert og gravet ut flere boplasser fra jernalderen, og han har registrert fjernede gravhauger ved flyfotografering av dyrket mark.

Som selvvalgt emne ved prøveforelesningen valgte Skre "Raknehaugen. En empirisk loftsrydding". Som oppgitt forelesningsemne fikk han "Tverrfaglighet. Integrert utnyttelse av arkeologisk,

historisk og toponymisk kildemateriale, -muligheter og problemer".

Oppmerksomme lesere vil ha registrert at det er samme mann som skrev en kronikk om Raknehaugen i Aftenposten for søndag 22. mars i år.

Ny leder og reviderte lover på årsmøtet til historielaget

Svein Sandnes fra Rånåsfoss ble valgt til ny leder i Blaker og Sørums historielag av 20 frammøtte medlemmer på årsmøtet som ble holdt på Blaker Skanse 11. februar. Avtroppende styreleder Dag Nordsveen fortsetter som sekretær i styret. Nyvalgt kasserer ble Erik Tømte, mens Lillian Mobæk og Leif Mathisen, som ikke var på valg, fortsetter som styremedlemmer. Nye varamedlemmer til styret ble Oddvar Bjareng, Harald Børke og Kåre Svarstad.

Til årsmøtet forelå det en innstilling til revisjon av lovene for Blaker og Sørums historielag utarbeidet av en lovkomité med Jan Erik Berg, Kristine Goplen, Leif Mathisen og Dag Nordsveen som medlemmer. Hensikten med lovrevisjonen var først og fremst å gi styret en rettesnor for ulike formelle prosedyrer i sitt arbeid, harmonisere lovene med lovene for Romerike Historielag og styrke valgkomitéens betydning.

Dag Nordsveen, som presenterte forslaget, la vekt på at det med dagens aktivitetsnivå i historielaget var viktig å trekke såvel varamedlemmer som menige medlemmer i laget og andre interesserte med i prosjekter og utvalgsarbeid. Han trodde det ville styrke arbeidet i laget dersom styret kunne trekke inn representanter for interne og eksterne komitéer og utvalg til utvidet styremøte for å koordinere arbeidet med historielagets formål bedre.

Dag Nordsveen så også for seg at historielaget kunne bygge opp et mer profesjonelt sekretariat som kunne bistå andre interesseforeninger. Lovkomitéen foreslo derfor følgende tillegg til §3: "Interesseforening som arbeider for bevaring av ett kulturminne, kan tas opp

som medlem av Blaker og Sørum historielag.” Årsmøtet syntes dette forslaget var uklart bl.a. når det gjaldt kontingent og stemmerett, og forslaget ble derfor trukket tilbake av styret.

Årsmøtet samlet seg foruten om lovkomitéens forslag også om et tillegg til formålsparagrafen til laget (§ 2): “Øke tilgjengeligheten av bygdas historiske verdier.” Årsmøtet endret desuten lovkomitéens forslag på to punkter av mer formell karakter: I § 4 ble det presisert at det var *sittende* leder som hadde dobbeltstemme ved stemmelikhet på årsmøtet, og til § 8 om oppløsning ble følgende tillegg vedtatt: “Har laget gjeld, kan det ikke oppløses.” Et eksemplar av Blaker og Sørum historielags gjeldende lover følger vedlagt.

Fra Johan Eid forelå det et forslag om at historielaget burde sørge for å få skrevet Sørum meieris historie etter 1960. Det ble vedtatt at styret får i oppgave å nedsette ei arbeidsgruppe av frivillige for å samle materiale til Sørum meieris historie etter 1960.

Kontingenten for 1998 ble vedtatt fortsatt å være 100 kroner. Til årsmøtet i Romerike historielag torsdag 4. juni 1998 ble det valgt følgende delegater fra Blaker og Sørum historielag: Kjell Huseby, Morten Moen, Dag Nordsveen, Svein Sandnes og Annie Selle.

Blaker Skanses venner og sommerturer
Før årsmøtet åpnet, ble tre vers av Nicolai Grudes Sørums-sang sunget, og Odd Skullerud fikk ordet til en orientering om arbeidet med å etablere Blaker Skanses Venner. Han fortalte at det interimsstyret som var blitt oppnevnt på det åpne møtet 9. juni 1997 nå var klar til å invitere alle interesserte til et stiftelsesmøte 19. mars 1998. Interrimsstyret hadde bestått av Torbjørn Eid, leder, Ole Chr. Fretheim, Odd Sars-Olsen, Ståle Johnsrud og Odd Skullerud. Deres oppdrag har vært å fremme forslag til foreningens vedtekter, langtidsplan og handlingsplan for perioden fram til neste årsmøte samt fungere som valgkomité til konstitueringen. (Se forøvrig

referat fra stiftelsesmøtet annet sted.)

Leif Mathisen orienterte om mulige mål for sommerens tradisjonelle turer med historielaget, og oppfordret de frammøtte medlemmene til å komme med ønsker. Selv foreslo han som tur 1 en rusletur fra Lørenfallet til de gamle gravhaugene på Scheas grunn, forbi husmannsplassen Prestenga, til Berg og tilbake til Lørenfallet. Som mål for tur nr. 2 et besøk på det gamle tingstedet ovenfor Torbjørnsrud, hvor det også skal ha vært en gammel bygdeborg. Som mål for tur nr. 3 den gamle bygdeborgen på grensa mellom Skedsmo og Sørum. Som nr. 4 en spasertur langs Glomma fra Bingsfoss til grensa mot Fet ved Kikkut-bekken. Som mål for tur nr. 4 den gamle bygdeborgen i Holmselia i Blaker, den best bevarte bygdeborgen i Sørum.

Fra årsmøtedeltakerne kom det forslag om en ny tur med Seemøwe på Glomma fra Sørumsand til Fet, Glimmergruva ved Anningsrud ved Myrmellom, Bøhs-saga kombinert med gammeltraktorens venner i Nes og et besøk på den eldste kraftstasjonen på Rånåsfoss. Styret vil vurdere forslagene, og markedsføre de forskjellige turalternativene som vanlig.

Svein Sandnes

Sørum i krigsårene 1940-45

Etter at jeg ble pensjonist og slo meg ned i barndomsbygda Sørum igjen, har jeg på eget initiativ forsøkt å ta vare på bilder, gjenstander og muntlige beretninger fra siste krig i Sørum. Krigsårene er nå i ferd med å bli en historie som ikke lenger kan berettes av dem som deltok i hendingsene selv. Det haster med å få de siste beretningene fra krigsårene på bånd.

Det finnes en journalistisk skrevet beretning, "Nes, Sørum og krigen. Glimt fra vår lokale krigshistorie" av Bjørn D. Gundersen og Rolf Hexeberg, som er utgitt av Nes kommune. Av annet historisk materiale kan nevnes en hovedfagsoppgave av Tore Dyrhaug om hjemmestyrkene i distrikt D 12, som Blaker og Sørum var en

del av. Denne tar i store trekk for seg organisasjon og ledelsesapparatet i D 12 under krigen, og i mindre grad spesielle lokale hendelser. Sørumsokningen Kåre Petter Hansen har i en hovedfagsoppgave tatt for seg historien til D 13 - Oslo. Vi har også Asbjørn Fossens bok "Hjemmestyrkene og Nasjonal Samling. Sørum og Aurskog-Høland 1933-1947".

Av formannen i historielaget har jeg fått det inntrykk at Blaker og Sørum historielag også ser det som en av sine oppgaver å søke å ta vare på det som måtte finnes av hendelser, beretninger, bilder og gjenstander av forskjellig art fra krigstiden, slik at dette kan få en naturlig plass i lokalsamfunnets historie.

Det innsamlede materialet burde etter systematisering og bearbeidelse kunne brukes i tilknytning til temakvelder og liknende der interessert publikum kan få utvidet sitt kjennskap til hva som egentlig skjedde i vårt område under krigen. Jeg tenker både på hyggelige begivenheter og tragiske hendelser av såvel sivil som militær karakter som utspant seg under okkupasjonen og frigjøringen i 1945.

Mitt forslag er at det innen Blaker og Sørum historielag etableres et krigshistorisk utvalg med oppgave å dokumentere mest mulig av hendelser og tildragelser fra krigstiden i Blaker og Sørum 1940 - 45. Jeg har overfor historielaget sagt meg villig til å koordinere dette arbeidet. Det er allerede gjort opptak av en del krigsveteraner så som Ernst Eng (tidligere stabssjef D 12), Olav Gulbrandsen (om deltakelse i kampene i 1940 og etablering av motstandsgrupper i nærområdet i tiden fram til tyskernes opprulling i 1942), Jakob Roll Hansen, Arne Orderud m.fl (om reetablering av hjemmestyrkene under siste del av krigen (1943-45), Otto Korsmo om våpenslipp i nærområdene m.v. Vi mottar gjerne tips om andre som har noe å fortelle fra denne tida. Jeg er gjort oppmerksom på at historielaget disponerer opptaksutstyr, slik at en kan gjøre opptak med flere personer.

Dersom noen har historisk

materiale fra krigen som burde være registrert i en slik samling, ber jeg om at begivenhet, tid og sted blir angitt mest mulig presist. Når det gjelder bilder, er det spesielt viktig å oppgi navnet på de personene som er med på bildet i den utstrekning dette er kjent. Ta kontakt med Kåre Sæther, Fjellbu, 1927 RÅNÅSFOSS, telefon 63 82 90 76 dersom du tror du har materiale eller opplysninger som kan være av interesse for å dokumentere krigen i Sørum 1940 - 45. **Kåre Sæther**

Tønnestavrenn anno 1938

Fra spalten "Glimt fra gamle dager" i Romerikes Blad, sakser vi følgende notis:

Lørdag gikk det tradisjonelle tønnestavrennet av stabelen på Blaker skanse. Alle var i godt humør, værgudene undtatt. Lattermusklene fikk utmerket mosjon, rønnets deltagere var kledd i de mest fantastiske kostymer. En glimrende kopiert Hitler gjorde et strålende fall under nazihilsen, men klimaks blev nådd av en kar som hoppet i fiskerkostyme og med en diger torsk i hver neve. Stilen var for alles del fremragende: 90 prosent tok nedslaget på nesetippen, de øvrige på baken. Som alle storrenn blev rennet filmet. Skolebestyrer Larssen sto ved anvisertavlen, mens lærer Ficke var bakkesjef.(Mars '38)

STILLING LEDIG

REDAKTØR

Blaker og Sørums historielag søker ny redaktør til sine lokalhistoriske artikler

etter at den sittende redaktøren har påtatt seg andre oppgaver i laget.

Vi kan love en spennende og utfordrende fritidsbeskjeftigelse som vil sette deg i nær kontakt med det lokalhistoriske miljøet i bygda. Redaktøren møter i historielagets styre.

Vi søker en skrivefør person med egen PC og erfaring fra enklere publiserings-arbeid. Generell interesse for lokalhistorie kan komme godt med. Interesserte bes kontakte Svein Sandnes på telefon 63 82 90 96 eller 23 04 75 64

Blaker Skanses Venner stiftet

Etter mer enn ti måneders arbeid og seks møter kunne interimstyret for Blaker Skanses Venner invitere til stiftelsesmøte torsdag 19. mars. 26 venner av Skansen hadde funnet veien til det nye auditoriet i Nansen-bygget da interimstyrets leder Torbjørn Eid ønsket velkommen. Til tross for omfattende forberedelser hadde interimstyret ikke klart å samle seg om et forslag til statutter og arbeidsprogram for foreningen.

Odd Sars-Olsen, som presenterte flertallets forslag, bad likevel om at ingen, og særlig ikke pressen, burde fokusere på motsetningene, men snarere det en var enige om: Å bevare Blaker Skanse som et militærhistorisk kulturminne i Glomma-linjen i fortsatt offentlig eie og å sikre vern gjennom bruk, aller helst ved at Høgskolen i Akershus fortsetter som leietaker på Skansen.

For de fleste fram møtte var det nok noe uklart hva motsetningen mellom flertalls- og mindretallsstillingene til stiftelsesmøtet egentlig var. Heller ikke mindretallet i interimstyret, Odd Skullerud, gav noen forståelse av dette da han i sitt innlegg talte varmt for fortsatt statlig eie og høgskoledrift i offentlig regi, punkter vi forstod flertallet var enig i. Muligens gav Odd Sars-Olsen i sin presisering av hva foreningen ikke måtte være: en næringslivs-forening, et Blaker utviklingsselskap, en interesseforening for postkontor på Blaker eller for alternativ energi med vindmøller på skansevollene, en viss innsikt i hva som kan ha vært ulike syn på foreningens arbeids-område i interimstyret.

Odd - Odd 2 - 24

I mangel av klare motsetninger kan en vel si at forslaget til vedtekter fra flertallet i interimstyret var mer formelt korrekt med formål i statuttene og virkemidler hovedsaklig i handlingsplanen, mens mindretallet til dels hadde blandet målformuleringer og virkemidler i statuttene. Under voteringen, hvor flertallets og mindretallets forslag til statutter ble satt opp mot hverandre, fikk flertallets forslag 24 stemmer mot to stemmer for mindretallets forslag. Flertallets forslag til kontingent og budsjett ble også vedtatt med overveldende flertall.

Naturlig var det derfor at flertallets talsmann, Odd Sars-Olsen, med akklamasjon ble valgt til første leder for styret i Blaker Skanses Venner. Han fikk Helge Lillekvelland, Rita Nyborg, Sigurd Svoldal og Ellen Bay med seg i styret. I henhold til statuttene har også den til enhver tid fungerende ordfører i Sørums kommune og direktøren for Høgskolen i Akershus, Avd. for formgivning og produktdesign plass i styret som fullverdige medlemmer.

Svein Sandnes

Valstad café prøveåpnet

Det var proppende fullt og minst tjue entusiaster med ordfører Lars Ole

Jørgensen i spissen til stede da det kommunalt oppnevnte interimsstyret for Valstad Café onsdag 18. mars presenterte sine forslag til organisering og bruk av kaféen. Det var representanter for pensjonistforening, husflidslag og hagelag, AmCar-klubben og Tertitten, rådgivningskontoret for pensjonister og vise- og lyrikkgruppa Skaun. Det var representanter til stede fra de politiske partier og Blaker og Sørums historielag. Naboene var godt representert, både den ene store, Kværner, og de mange med gode minner fra et langt naboskap med Valstad Café.

Lederen for interimsstyret, Harald Stokstad (SP), foreslo å etablere en stiftelse som skal ha det administrative ansvaret for forvaltning og drift. Eiendommen forutsettes overført vederlagsfritt til stiftelsen. Ved opphør av drift og oppløsning av stiftelsen forutsettes eiendommen tilbakeført til kommunen.

Interimsstyret foreslo at styret i stiftelsen burde ha representanter for Blaker og Sørums historielag for å ivareta drift og en museal forvaltning, Sørums hagelag for å forvalte hagen innenfor en museal ramme og Sørums kommune. I "Venner", en forening som kan stå for den

nå har ervervet eiendommen, som ligger rett over jernbanen ved Sørumsand stasjon, var at søsknene Beate og Trygve Valstad med fjorten dagers mellomrom døde i desember 1996. Etter at det ble brakt på det rene at de ikke hadde arvinger, over-sendte Blaker og Sørums historielag 28. februar 1997 skifteretten et brev med fore-spørsel om å få overta eiendommen til en symbolsk pris slik at en gjennom vern og fornuftig bruk kunne gjøre eiendommen til et fint tilskudd til kulturtilbudet på Sørumsand som et lokalhistorisk museum.

Departementet svarte i brev av 29. april at de ikke hadde adgang til å selge en arv til symbolsk pris, men at historielaget kunne få overta eiendommen til takst. Taksten var lav, men likevel utenfor historielagets økonomiske rekkevidde. Derfor henvendte en seg til Sørums kommune, hvor økonomiutvalget 11. juni fattet vedtak om å kjøpe Valstad Café, og at Blaker og Sørums historielag vil kunne bli tilbudt å benytte huset til sine formål.

Helge Njaa, som har representert historielaget som sekretær i interimsstyret, presenterte husets historie og manet til ærbødighet for et viktig kulturminne.

Svein Sandnes

Lederens spalte

Blaker og Sørums historielag inviterer medlemmer og andre interesserte

til stiftelsesmøte for

Foreningen til Bingen lensers bevaring

på Biblioteket på Sørumsand

TORS DAG 7. MAI KLOKKA 19.00.

Arkeolog Pål Nymo fra Norsk Sjøfartsmuseum vil orientere om "Bingenbåten og andre stokkebåtfunn"

Dag Nordsveen presenterer vårens aktiviteter i Bingen-prosjektet

Til behandling foreligger følgende saker:

1. Vedtekter for Foreningen til Bingen lensers bevaring
2. Arbeidsprogram for styret
3. Budsjett, herunder fastsettelse av kontingent
4. Valg
5. Andre på forhånd innkomne saker

tillegg foreslo de at "Valstad Cafés daglige drift av huset og fungere som et husstyre, burde være representert i stiftelsens styre.

Bakgrunnen for at Sørums kommune

Ikke før har vi lagt Kulturminnevernåret 1997 bak oss, så vinker tusenårsskiftet oss i møte. I september 1997 la ei arbeidsgruppe nedsatt av Kulturdepartementet

fram sin innstilling. I februar ble selskapet Tusenårsskiftet - Norge 2000 AS stiftet for å realisere planene.

Et av forslagene fra arbeidsgruppa går ut på å ta i bruk det offentlige rom på en ny og utfordrende måte. *Tusenårsstedet - den nye allmenningen*, er betegnelsen arbeidsgruppa har satt på prosjektet, som har som mål at det i hver eneste kommune i landet skal plukkes ut et sted som kan tjene som en særlig lokal markering av tidsskiftet. Det bør være et sted som fremmes som det lokale bidrag til en nasjonal markering, og som kan være budbringer om den særlige kvaliteten i det offentlige rom som kommunen ønsker å knytte på en varig måte til tusenårsskiftet.

Arbeidsgruppa gikk inn for at kommunen i løpet av 1998 velger ut ett sted som ønskes opparbeidet, bearbeidet eller omformet, gjennom en lokal utvelgelsesprosess, at det utarbeides nødvendig analysemateriale for søknad, og avklares driftsansvar etter opparbeidelse. Innen utgangen av 1999 forutsettes alle søknader behandlet av et nasjonalt organ, slik at det første nyttårsdag år 2000 kan nedlegges grunnsteiner for samtlige prosjekter gjennom beslektede seremonier.

Arbeidsgruppa har foreslått at det over åtte år (1998-2005) bevilges 650 millioner kroner fra staten til *Tusenårsstedet - den nye allmenningen*. I tillegg forutsettes det at kommunene selv bidrar med minst et tilsvarende beløp som det staten bevilger. Regjeringen forventes å komme med en stortingsproposisjon om finansiering av Tusenårsskiftet - Norge 2000 AS i løpet av vårsesjonen 1998. Så nå gjelder det for de kommunale etater i Sørumsand å kjene sin besøkelsestid.

Hvilken nasjonal begivenhet funnet av stokkebåten ved Hammeren var, har først gått opp for mange etter at de har fått den nye telefonkatalogen for Akershus. Dersom vi skal ha en rimelig mulighet til å sikre oss klenodiet i kommunen, må det bygges et tusenårssted sentralt på Sørumsand. Et sikkert og solid hjem for stokkebåten og samtidig en markering av

den betydning Glomma alltid har hatt og fortsatt har for kommunen vår; fra aktivitetene rundt fløtingen og Bingen lenser til elektrisitetsforsyningen og Akershus Energiverk.

Liksom stokkebåten og de gamle sundstedene markerer elva som en kommunikasjonsåre, må også *Tusenårsstedet - den nye allmenningen* i Sørumsand bli et sted der mennesker møtes, med rom for seminarer og konferanser. Legg et nytt og moderne bibliotek til tusenårsstedet, la Akershus fylkeskommune bidra med lokaler knyttet til Sørumsand videregående skole og la Kværner, den norske og internasjonale storbedriften som nå satser på utvidet virksomhet på Sørumsand, bidra for å dekke sine behov for representative møterom.

Det er ikke mer enn tida og veien. Mange kommuner ligger allerede i startgropa for å realisere gamle drømmer med de statlige midlene knyttet til tusenårsfeiringen. Men med et slikt prosjekt vil Sørumsand komme høyt på prioriteringslista dersom prosjektet er godt underbygget. Kontakt allerede nå Sverre Fehn før han blir huket til å tegne andre tusenårssteder!

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørumsand historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes

Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

**SAMMEN MED ARTIKLER FRA
BLAKER OG SØRUM HISTORIELAG
FØLGER DET DENNE GANG GIRO
FOR BETALING AV
MEDLEMSKONTINGENTEN 1998.**